

TÖLGYESY ZOLTÁN

A Buborékok a József Attila Színházban

Csaknem **SZÁZ** éve, 1884-ben mutatták be először Csiky Gergely *Buborékok* című drámáját a Nemzeti Színházban, s az azóta eltelt bosszú idő ellenére sok tekintetben ma is időszerű.

Bár napjainkban nincsenek esztelen költekezésük miatt a tönk szélére jutott dzsentrícsaládok, sem kizárólag a jó partira, a nagy vagyona váró dologtalan fiatalok, kiscgazdából lett nagytőkések, nem divatosak az estélyek és az élőképek sem, a drámát mégis mindvégig a magunkénak érezzük. Elsősorban azért, mert Csiky Gergely a Solmay család gazdasági-társadalmi szempontból és erkölcsileg egyaránt szükségszerű elbukásának pontos megjelenítése kapcsán olyan kérdésekkel és emberi magatartásformákkal foglalkozik, amelyek korunkban is aktuálisak: a kivagyisággal, a „bár úgy élhetnénk, ahogy élünk” filozófiája szerint élők és ítéltők, a státusszimbólumokat gyűjtők táborával, a korrupcióval, a rosszul értelmezett szülői szeretettel, a kényeztetéssel.

Ezért aztán az iskolában már megtanult történelmi leckén túl, és az erkölcsi tanulságok itt-ott kissé túlzottan szájbarrágó megfogalmazása ellenére is érdekel, sőt magával ragad a dráma. Ebben természetesen döntő szerepe van Csiky nagyszerű színpadi érzékének, a francia vígjátéki technikát követő, remekül bonyolító, fordulatos cselekményszövevénynek is.

Mindez akkor is igaz, ha meg kellett állapítanunk, hogy a dráma kisebb átdolgozása - amely előbbé tette volna a mai fül számára már idegenül csengő nyelvezetét, húzott volna valamelyest a melodramatikus és direkt erkölcsnemesítő részletekből - még sokat lendíthetett volna az előadáson.

A darabválasztás ennek ellenére telitalálat. Van oka és célja a *Buborékok* újabb színpadra állításának, s ez már magában véve legalábbis félsiker. A siker másik felét azonban az előadásnak kell (kellett volna) szolgáltatnia!

A *Buborékok* 1954-es, nemzeti színházi felújítása kapcsán a nagy sikerű előadást Gellért Endre rendezte, Sol-

mayt Gózon Gyula, Solmayné Ladomerszky Margit és Somogyi Erzsébet játszotta felváltva - Demeter Imre ezt írta: „Milyen stílusban kell és lehet e kacagtató vígjátékot előadni? Mennyiben engedhet a rendező a karikírozás, a torzítás, a felnagyítás csábításának? Ez esetben is csak annyiban, amennyiben a karikírozás nem csökkenti, hanem fokozza a játék komolyságát. S éppen a Buborékoknál történhetik meg, hogy a túlzó bohózatstílust fokozó játékban elveszne Csiky társadalomkritikája, éles realizmusa, vagy fordított esetben: a karikatúra hiánya egy család tragédiájává fokozná le az eszmei mondanivalót.

Benedek Árpád rendező nem találta meg ezt a helyes arányt, komolyság és nevetés, realitás és karikatúra között. Sőt, mintha azt sem döntötte volna el világosan, hogy miért rendezte meg ezt, éppen ezt a drámát. Aktuális részeit elfedte a pontos korhűséggel, de az eredeti cselekményt, mondanivalót sem akarta kritikai realista eszközökkel, „egy az egyben” előadni, hanem valamiféle „rálátást”, „hol vagyunk mi már ettől” szemléletet kívánt belevinni az előadásba, amitől viszont az érdektelenné vált. Rossz ízü bohózat sikeredik egy jó vígjátékhól. S úgy vész el minden lehetséges kapaszkodó, hogy a néző nem kap helyette semmit.

Ezek miatt az alapvető tisztázatlanságok miatta színpadon ágáló figurákhoz és problémáikhoz semmi közünk nincs, és nem is lehet. Sokat, sok helyütt beszéltünk már erőszakolt vagy helyes aktuáli-

zálásról, divatos szóval portalanításról - hogy ez ebben az esetben is elkelt volna, az most más kérdés -, ezzel szemben ez az előadás kifejezetten porosított, egy alapjában véve érdekes és izgalmas lehetőségekkel teli drámát az unalom és érdektelenség finom porával takart be. A kellő távolságtartás helyett teljesen eltávolított.

Az este folyamán sokszor már-már úgy éreztük magunkat, mintha egy színházi archívumban ülnénk, ahol azt mutatják be, hogyan játszották ezt a darabot az ősbemutatón. Hogyan lehet jól bevált szerep- és alakítási sablonokból, egy jó színházi díszlet- és jelmeztárból előadást összehozni.

Benedek Árpád Csiky érdekes, archaikus stílusát, szófordulatait nem változtatta meg, nem igazította át. Mereven, már-már görcsösen ragaszkodott a korhű jelmezekhez és díszletekhez, a naturalista színjátszás összes sablonjához. A fő baj az, hogy ezek az eszközök nem erősítik a drámát, de újszerű élményt sem adnak. Korhűek, pontosak, anélkül, hogy az előadás hangulata korhű lenne. Ez egy-résről annak tulajdonítható, hogy a díszletek - Csinády István munkái - bár naturalistaindítatásúak, mégsem atmoszférateremtőek. A részletek nem állanak össze egésszé, hanem szétesve, önálló életet élnek. Ez figyelhető meg például az I. és III. felvonásban használt szoba-belsőnél, ahol Solmayék ízléstelenségét úgy kívánja mindenáron érzékeltetni, rikító színek egymásra halmozásával, hogy az már színpadilag is ízléstelen.

Nagy tükröket rak minden falra, ám ezek a tükrök - színházi szempontból érthetően - ezüstpapírból készültek, és vakok. Ezzel azonban nem képes egy tükrös, gazdag fogadóterem benyomását kelteni a nézőben, csupán kiábrándítóan „színházivá”, hamissá válik. S noha Kemenes Fanny jelmezei között sok nagyon szép és ízléses található, egészében véve ő sem képes egyöntetű, egységes elképzelést sugárzó, kort vagy jellemet festő kollekciót összeállítani.

Az alakok, figurák megformálása kor-talan. Tetszés szerint változtatható a kor, amelyben élnek. A színészek nem érzik és nem is érezhetik - de tegyük hozzá, ez nem is feltétlenül szükséges, sőt talán éppen elkerülendő lenne - azt a kort, amelyet a rendező feltétlenül rájuk kényszerít.

A dráma nyelvezetével sem igen tudnak mit kezdeni, nem képesek eljátszani vele, ízéssé, érdekessé tenni. A „félre” instrukciókat sem oldják meg.

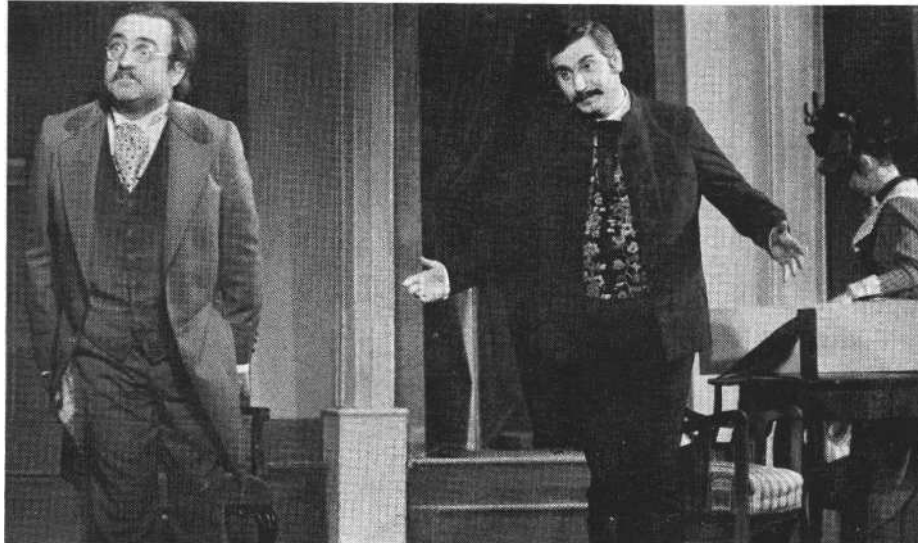
Hiányoznak a színpadról az igazi érzelmek, őszinte gondolatok. Ezért válik ez az igazán színpadra termett mű néhol papirosízűvé, kongóan üressé. Ezért nem nevezhetünk igazán jóízűen, mert a szereplők bohózati eszközökkel, idézőjelek százával dolgoznak egy „komoly” vígjátékban.

Poénvadászat indul meg. Minden alkalom és eszköz megfelelő e célra, függetlenül attól, hogy a darab, a figura, a helyzet esetleg mást kíván.

Ebben meghatározó szerep jut a két főszereplőnek: Kállay Ilonának és Horváth Gyulának, a Solmay házaspár megformálóinak. Kállay Ilona régóta vár egy neki való, igazán nagy szerep megformálásának lehetőségére, s most, hogy itt van rá az alkalom, mégsem tud élni vele. Noha az eljátszandó figura tökéletesen alkatára szabott, minden mozdulata, megszólalása megkonstruált, művi, hamisan csengő. Múlt századi bohózatot játszik, s meg sem kísérli a szerep és a darab mélyén szunnyadó valóságtartalom felszínre hozását. Kizökkent, elidegenít, anélkül, hogy ezzel bármilyen többlettel ajándékozna meg. Nem vehetjük komolyan egy pillanatra sem, sem örömét, sem fájdalmát. Játéka előre jelzi, sematizálja a darab fordulatait.

Sajnos Horváth Gyula sem ellenfél a férj szerepében. Nem hihetjük eddigi teljes megaláztatását és kiszolgáltatottságát, s ezért fellázadása is súlytalan. Nem érzékelteti azt az érzelmi-akaratit változást, amelynek szükségképpen le

Csiky Gergely: Buborékok (József Attila Színház). Horváth Gyula (Solmay), Szilágyi Tibor (Morosán Demeter) és Voith Ági (Szerafin) (Iklády László felv.)

kell játszódnia Solmay lelkében. Ereje nagy részét a komikumra, a poénok kiváló kidolgozására és sikeres elsütésére fordítja, e téren azonban, a többi szereplőtől eltérő kabaréelemekre támaszkodik.

Az előadás szebb pillanatait azoknak köszönhetjük, akik az őszinteség, az átélta alaki és irányában keresték a meg-oldást. Élükön Voith Ágival, aki Szerafin, a legidősebb Solmay lány szerepében képessége legjavát vonultatja fel. Bájosan szeleburdi, könnyed, hogy elbukása-kor aztán szépen, mély átéléssel előadott jeleneteinek tapsolhassunk. Vigyáznia kell azonban arra, nehogy a III. felvonás melodramai tirádái magukkal ragadják.

Felfigyelhettünk Morosán Tamás alakítójára - Emőd György f. h. aki egyetlen hosszabb lélegzetű szövegét olyan jólesően igazul, magas fokú átéléssel mondta el, hogy önkéntelenül arra kellett gondolnunk: ilyen előadásokon meddig őrizheti meg ezt az őszinteségét?

Szép, ízes alakítás Szilágyi Tiboré Morosán Demeter szerepében. Esetlensége, városi, úri dolgokban való járatlansága, egyoldalú szeretete az őt lenéző rokonság iránt plasztikusan tárul elénk.

Őszintén, bár túl visszafogottan és egyhangúan játssza Fülöp Zsigmond Rábay Miklós, a felesége könnyelműsége miatt elbukó, majd mégis talpra álló miniszteri osztálytanácsos szerepét.

Remek kabinetalakítást nyújt Márton András mint Chupor Aladár, a szoknyavadász, gyáva ficsúr. Talán legjobban ő találta el Csiky és a darab stílusát. Úgy nevetséges, leleplezően ironikus, hogy szinte sajnálatra méltó is.

Újrėti László, a nagyobbik Solmay fiú alakítója igen jó karakterfigurát teremt, de inkább az angol vígjátékokból jól ismert „előkelő ütődöttet” játssza a stilizálás, a kívülről szemlélés eszközeivel.

Maros Gábor a kisebbik 8ú elnagyolt szerepében mintha egy operettből lépett volna elő stílusos „entrée”-val, semmi köze nincsen sem a darabhoz, sem a családjához.

Csiky Gergely: Buborékok (József Attila Színház)

Rendezte: Benedek Árpád. Díszlet: Csinády István. Jelmez: Kemenes Fanny.

Szereplők: Horváth Gyula, Kállay IJona, Szerencsi Eva, Kovács Nóra f. h., Újrėti László, Maros Gábor, Fülöp Zsigmond, Szilágyi Tibor, Emőd György f. h., Márton András, Margittay Ági, Turgonyi Pál, Tóth Judit, Láng József, Kránitz Lajos, Dávid Ági, Köves Ernő, Telessy Györgyi, Faragó József f. h.